

Ortaöğretim Sosyoloji Ders Kitaplarının Yaşlılığın Sosyolojik Öğretimi Açısından İncelenmesi

Examining the Secondary Education Sociology School Books in Terms of Sociology Teaching of Old Age

Nebile Eroğul, Beyhan Zabun

Yazar Bilgileri

Nebile Eroğul
Doktora Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Felsefe Grubu Eğitimi,
nebileerogul@gmail.com

Beyhan Zabun
Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Felsefe Grubu Eğitimi,
zbabun@gazi.edu.tr

ÖZ

Bu araştırmada Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 2019-2020 eğitim-öğretim yılında okutulmasına onay verdiği 3 ortaöğretim sosyoloji dersi kitabı yaşlı, yaşlılık ve yaşlanma olgusuna yönelik söylemleri açısından incelenmektedir. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman yoluyla verilerin toplandığı bu araştırmada, öncelikle kavramların ders kitaplarında yer alma sıklıkları frekans ve yüzdeleri bakımından incelenmiş, ardından 2009 yılından itibaren okutulmakta olan sosyoloji dersi öğretim programı kazanımları ile yaşlılığın ilişkisi ortaya konulmuştur. Yaşlılık ve yaşlanma olgusunun ders kitaplarındaki temsilleri, yaşlılığın inşası çerçevesinde analiz edilmiş, yaşlılık söylemleri yaşlılık teorileri çerçevesinde yorumlanmıştır. Yaşlı, yaşlılık ve yaşlanma kavramlarına en fazla yer veren ders kitabının yazarı Gülşen Özer olan devlet ders kitabı olduğu tespit edilmiştir. Tüm ders kitaplarında yaşlılık söylemleri geri çekilme(çözülme) teorisi ile ilişkilendirilmiş olup, bu teoriye ek olarak yazarı Elif Ekici olan Ada Matbaacılık ders kitabının "süreklilik", yazarı Murat Yurtseven olan Tuna Matbaacılık ders kitabının ise "aktivite" teorisi ile yaşlılığı söylemsel olarak temsil ettikleri düşünülmüştür. Tuna Matbaacılık ders kitabının yaşlıların aktivitelerini sürdürmeye teşvik edilmesi gerektiği vurgusu ile aktivite teorisi, Ada Matbaacılık ders kitabının ise yaşlıların yetişkinlik döneminde sahip oldukları biyografik kimliklerine göre yaşlılıktaki durumunun bir devamlılık içerisinde olduğu vurgusu kapsamında süreklilik teorisi ile bağlantılı olduğu sonucuna varılmıştır.

Makale Bilgileri

Anahtar Kelimeler
Yaşlı
Yaşlılık
Yaşlanma
Yaşlılık Sosyolojisi
Sosyoloji Öğretimi

Keywords

Elderly
Old age
Ageing
Old Age Sociology
Sociology Teaching

Makale Geçmişi

Geliş: 25.03.2021
Kabul: 12.05.2021

ABSTRACT

This study examined three secondary education sociology school books approved by the Board of Education, Ministry of National Education to be taught in the 2019-2020 academic year, in terms of discourses related to elderly, old age, and ageing. The study in which the data was collected via documentation which is among qualitative research methods, primarily examined the frequency of concepts to be included in school books in terms of their frequency and percentage and then revealed the correlation between the acquisitions of the sociology curriculum, which has been taught since 2009, and old age. Representations of ageing and old age phenomenon in school books were analyzed within the frame of the construction of old age, and old age discourses were interpreted within the scope of old age theories. It was determined that the school book including the concepts of elderly, old age, and ageing the most was a state school book written by Gulsen Ozer. In all school books, the old age discourses were associated with the withdrawal (resolution) theory, and in addition to this theory, it was thought that Ada Printing school book written by Elif Ekici discursively represents old age with the "continuity" theory and Tuna Printing school book written by Murat Yurtseven represents old age with the "activity" theory. It was concluded that Tuna Printing school book is associated with the activity theory because it stresses the necessity of encouraging the elderly to maintain their activities, while Ada Printing school book is associated with the continuity theory because it stresses that the condition of the elderly in old age is in continuity with their biographic identity in adulthood.

Makale Türü

Araştırma

Önerilen Atıf

Eroğul, N. & Zabun, B. (2021). Ortaöğretim sosyoloji ders kitaplarının yaşlılığın sosyolojik öğretimi açısından incelenmesi. *TEBD*, 19(1), 635-662. <https://doi.org/10.37217/tebd.902965>

Giriş

Bu araştırmada yaşlılığın sosyolojik öğretiminin ele alınma nedeni, genelde dünya nüfusunun, özelde ise Türkiye nüfusunun yaşlanıyor olduğu gerçeğidir. Son yıllarda Türkiye’de yaşlılara yönelik sosyal politikalarda bir değişim yaşanmakta olup (Tuncel ve Uzun, 2019), alanyazında yaşlılık çalışmalarının hız kazandığı görülmektedir. Bu durumun temelinde de nüfus dinamikleri açısından bakıldığında, ülke nüfusunun yaşlanması gerçeği yer almaktadır.

Sosyolojinin toplumu çocuk, yetişkin ve yaşlı olarak ayırmaştırmadan insan birlikteliği olarak ele aldığı bilinmektedir. Bu bağlamda sosyolojinin çocukluk ve yaşlılık sosyolojisi gibi bir uzmanlaşma alanına göre hareket etmemesi gerektiği düşünülebilir ancak sosyoloji, sözgelimi nüfus dinamiğine ve bu bağlamda gerçekleşen toplumsal değişimlere uzak kalamamakta, hatta bizzat konusunu bu çerçevede iletirmektedir. Dolayısıyla nüfus dinamiğinin değişmesi ekonomi, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler gibi pek çok alandaki politikalara yön vermektedir. Bu araştırmada Türkiye nüfusunun yaşlanıyor olduğu gerçeği bağlamında, genelde eğitim-öğretim, özelde ise ortaöğretim sosyoloji dersinde yaşlılığın öğretimi üzerine odaklanılmıştır.

Ülkemizde yapılan pek çok araştırmada aile birliğinin değişim gösterdiği ve buna bağlı olarak ortaya çıkan kuşaklararası ilişkilerin kırılmalar yaşadığı, bunun temelinde de ekonomik, sosyal ve kültürel değişimlerin olduğu ifade edilmektedir (Yıldırım, 2015). Dünyada ve ülkemizde yaşlılık araştırmalarında yaygın olan kuramsal bakış açısının, kuşaklararası iş birliğine yönelik olduğu görülmektedir. Yaşlılığın örgün eğitim sistemi içerisinde yer alan bireylere öğretilmesi toplumsal bütünleşme açısından önemli olduğu gibi, toplumun sağlıklı yaşlanması için de önemlidir. Milli Eğitim Bakanlığı sosyal hizmetler alanında istihdam sağlamaya yönelik meslek lisesi türlerinde “yaşlı bakım hizmetleri” üzerine eğitimler vermektedir ancak bu eğitimin yalnızca mesleklere yönelik kazanımlar bağlamında kalmaması, örgün eğitimin çeşitli kademelerinden başlanarak eğitimlerin gerçekleştirilmesi, bir bakıma genç, yetişkin ve çocukların dünyasına yaşlıların dâhil edilmesi gerekmektedir. Gerek örgün eğitimin ilk kademelerinde gerek ortaöğretim sosyoloji dersinde gençlerin yaşlıların hayatına dâhil olmaları suretiyle gerçekleştirilen yaşlılığın sosyolojik öğretimi süreçleri, kuşaklararası iş birliğini güçlendirmede yardımcı olabilmektedir.

Yıldırım (2015) kuşaklararası ilişkilerin problematiğine değindiği araştırmasında ülkemizde kuşaklararası etkileşimi artırmak için daha fazla girişime ihtiyaç olduğunu belirtmektedir. Bu açıdan Milli Eğitim Bakanlığının ders programları ve toplum deneyimi gibi uygulamaya dönük çalışmalarını, öğrencilerin ilköğretim kademesinden ortaöğretim kurumlarına doğru kuşaklararası etkileşimin öğrenilmesini sağlayacak şekilde revize etmesi gerekmektedir. Ortaöğretim sosyoloji dersinde “yaşlılığın sosyolojik öğretimi” yolu ile kuşaklar arası etkileşimi bireysel olarak tecrübe eden

öğrencilerin yaşı bireylere karşı olumlu tutum geliştirmeleri ve olgunun sosyolojik boyutunu öğrenmeleri sağlanmış olacaktır.

Türkiye’de yaşıllık araştırmaları çok çeşitlidir. Üniversiteler ve bakanlıklar yaşıllığın ve yaşılanmanın çok önemli odak noktalarına temas etmektedirler. Bu temas noktaları arasında sağlıklı yaşılanma ve buna yönelik politikalar, yaşı bakım hizmetleri ihtiyacı ve gelecekteki istihdam olanakları vb. yer almaktadır ancak ortaöğretimde yaşıllığın sosyolojik öğretimi odağında herhangi bir çalışma gerçekleştirilmemiştir. Mevcut sosyoloji ders kitaplarında “kuşaklararası ilişkiler ve kültür”, “sosyalleşme süreçleri” gibi başlıklar altında yaşıllık ve yaşılanma olgusuna değinilmektedir fakat günümüz Türkiye’sinde nüfusun dinamikleri göz önünde bulundurulduğunda “yaşıllığın sosyolojik öğretimi”nin dersin kazanımları arasına alınması gerektiği düşünülmektedir.

Genellikle nüfus yapısında meydana gelen değişiklikler; beslenme, konut, eğitim ve sağlık hizmetlerine ilişkin yatırımlar, sosyal güvenlik işlemlerine yönelik planlamalar, yaşı nüfusun bakım ve rehabilitasyonu gibi konular üzerinden ele alınmakta (Hoşgör ve Tansel, 2010), yaşıllığa yönelik algı ya da örgün eğitimde yaşıllığın öğretimine yönelik güçlendirici çalışmalar üzerine odaklanılmamaktadır. Yaşıllığa klişeler ya da kalıp yargılar üzerinden bakmak yerine bunların öncelikle fark edilmesi, ardından ise aşılmaması için ortaöğretim sosyoloji dersi iyi bir fırsat olarak değerlendirilebilir. Bu açıdan da yaşıllığın sosyolojik öğretimi önem arz etmektedir.

Yaşıllar, 2020 yılı Covid-19 pandemisi döneminde gerek genç yetişkinler tarafından gerek toplumun başka kesimleri tarafından dışlamalara maruz kalmıştır. “Covid-19’un yaşı yetişkinler arasında gözlenen yüksek morbidite ve mortalite oranları, hem ana akım medyada hem de sosyal medyada yaygın olarak dillendirilmiştir” (Altın, 2020, s. 52). Medya ve devletler bu dönemde, 65 yaşı üstü bireylerin sokağa çıkmaması yönündeki çağrıları ile yaşılların yalnızlıklarını, dışlanmalarını artırmış ve dolayısıyla yaşıllık klişesi söylemlerini desteklemiş görünmektedir. Çocuk, yetişkin ve yaşı bireylerin benzer ihtiyaç ve sosyal beklentileri olabileceği gerçeği göz ardı edilmeden, insanı bu gibi alt gruplara ayırmadan ele almak gerekmektedir. Bu açıdan araştırmada, yaşıllığa yönelik sosyolojik eğitimin üzerinde yeniden düşünülmesi önerilmektedir. elik (2019), ortaokul öğrencilerinin yaşıllık algılarına yönelik çalışmasında öğrencilerin yaşıllığı sağlık sorunlarının artması, emeklilik ve bakıma muhtaç hle gelme durumu olarak algıladıklarını ileri sürmektedir. Ayrıca öğrencilerin ailelerinin eğitim düzeyleri yükseldikçe, yaşıllarla ilgili olumsuz algıya sahip olma oranlarının artığı da araştırmanın sonuçları arasındadır. Eğitim düzeyi artışı ile yaşıllığa yönelik olumsuz algıya sahip olma oranının artması arasındaki ilişki, yaşıllığın sosyolojik öğretiminin önemini bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Yaşılanma olgusu toplum tarafından “Yaşılların geneli elden ayaktan dışmıştır.”, “Yaşıllıkta bunama kaçınılmazdır.”, “Yaşılların çoğu yalnız yaşılamaktadır ve ekonomik olarak sıkıntılar

çekmektedir.” gibi klişelerle ifade edilmektedir. Bu durum yaşlılık ve yaşlanma olgusunun üzerinde, eğitim ve öğretim boyutlarının da göz önünde bulundurulması gerektiğinin sinyallerini vermektedir. Bu araştırmada ortaöğretim sosyoloji dersi ders kitaplarında, yaşlılık ve yaşlanma olgusuna yönelik söylemlerin yaşlanma teorileri ile ilişkisi irdelenmiş olup, alan yazında var olan yaşlanma teorileri bağlamında yaşlılığın öğretimine yönelik olası farklı perspektiflerin izi sürülmüştür.

Ortaöğretim sosyoloji dersinde yaşlılığın öğretimini ele almak amacıyla olan bu araştırmada, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından 2019-2020 eğitim-öğretim yılında okutulmak üzere onay verilen sosyoloji ders kitapları yaşlılık ve yaşlanma olgusu açısından analiz edilmektedir. Söz konusu kitaplarda yaşlılığın öğretimine yönelik bir durum analizini yapılmakta, okutulmakta olan tüm ortaöğretim sosyoloji ders kitaplarında kavramsal olarak yaşlılığın ve yaşlanmanın hangi ünitelerde, hangi program kazanımları dâhilinde ele alındığı, kavrama hangi başlıkların altında değinildiği belirlenmektedir. Bununla birlikte araştırmada, ders kitaplarındaki yaşlılığa yönelik söylemlerin hangi yaşlanma teorileri ile bağlantılı olduğu üzerine de odaklanılmıştır.

Toplumsal Yaşlanma ve Türkiye’de Demografik Yaşlılık

En temelde kronolojik bir süreç olarak ele alınabilecek yaşlılık ve yaşlanma; biyolojik, fizyolojik, psikolojik, ekonomik, sosyolojik boyutları olan çok yönlü bir olgudur. Yaşlanma ve yaşlılık kavramları çok çeşitli boyutlara sahip olmaları özelliğinden dolayı alan yazında tanımlanması da zor bir kavram olarak belirmektedir. Kalınkara (2016), yaşlanmanın bireyin yaşamının çeşitli evreleri olan bebeklik, çocukluk, genç yetişkinlik, yaşlılık, ihtiyarlık gibi evrelerini ve bir anlamda yaşam boyu devam eden bir süreci fiziksel, ruhsal ve sosyal kayıpları ile kapsadığını, yaşlılığın ise yaşam boyu gelişim sürecinde bireyin ulaşmış olduğu son noktayı ifade ettiğini belirtmektedir. Bu bağlamda yaşlanmanın, bireyin yaşamında hangi aşamada fiziksel, ruhsal ve sosyal kayıplara neden olacağı da farklılaşan ekonomik şartlar, bireylerin eğitimi, sağlık durumları gibi pek çok faktör tarafından belirlenmektedir (Özbolet, 2016). Tufan (2002) ise yaşlılığı, toplumsal gelişmişliğe, kişinin sağlık durumuna, sosyal ve psikolojik durumuna bağlı bir değişken olarak, yaşanan çağa ve bölgeye göre farklılaşan öznel bir kavram olduğunu belirtmektedir. Sayısız tanıma sahip olan yaşlılık kavramı aynı zamanda toplum tarafından çok çeşitli klişelerle ifade edilen bir kavramdır.

Yaşlılık, Dünya Sağlık Örgütü’ne göre 65 yaş ve üzeri yaş grubunu kapsamaktadır. Bu kriterlere göre 60-64 yaş aralığı yaşlılar, 75 yaş ve üzeri ise ihtiyarlar olarak ifade edilmiştir (Emiroğlu, 1995). Toplamları yaşlı nüfus açısından sınıflandıran bir görüşe göre ise 65 yaş ve üzeri nüfusu % 7 ile % 10 arasında olan toplumlara yaşlı toplumlar, %10 ve üzeri olan toplumlara ise çok yaşlı toplumlar denilmektedir (Güleç ve Tekbaş, 1997). “Yaşlılık konusu ile ilgilenen gerontologlara göre bir ülkenin nüfusunun %14’ünden fazlası 65 yaş ve üzeri bireylerden oluşuyorsa o toplumlar yaşlı toplum olarak

nitelendirilebilir.” (Gutman vd.’den aktaran Danış, 2005, s. 14-24). Bu bağlamda ülkemiz nüfusuna kronolojik olarak bakmak gerekmektedir.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2020) verilerine göre Türkiye’de, 65 yaş üstü kişilerin genel nüfus içindeki oranı 1935 yılında %3,9 ve 1990 yılında % 4,3 iken 2012 yılında % 7,51’e yükselmiş, 2023 yılında %10,2 (8,6 milyon), 2050 yılında %20,8 (19,5 milyon), 2075 yılında ise %27,7’ye (24,7 milyona) yükseleceği tahmin edilmektedir. “Nüfus projeksiyonlarına göre yaşlı nüfus oranının 2023 yılında %10,2, 2030 yılında %12,9, 2040 yılında %16,3, 2060 yılında %22,6 ve 2080 yılında %25,6 olacağı öngörülmektedir.” (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020, s. 1). Bu istatistiksel veriye göre günümüzde yaşlı bir nüfusa sahip olan ülkemiz, Bakanlığın öngörüsüne göre 2040’lı yıllarda çok yaşlı toplumlar kategorisinde olacaktır.

Sağlık Bakanlığı’nın öngörüsüne göre ise “%8,2’lik oranla Türkiye yaşlı toplumlar sınıfında yer almaktadır. Nüfus projeksiyonlarına göre bu oranın 2023 yılında %10,2, 2050 yılında %20,8, 2075 yılında ise %27,7’ye yükseleceği tahmin edilmektedir” (Sağlık Bakanlığı, 2017, s. 48). Nüfus dinamiğinin mevcut durumu ve öngörülen durumlara göre ortaöğretim öğrencilerinin eğitim sistemi içerisinde yaşlanma ve yaşlılık olgusuna yönelik sosyolojik bir bakış açısı kazanmaya ihtiyacı vardır. Kuşaktan kuşağa aktarılan ve toplumsallaşma sürecinde kazanılan klişeler (Zijderveld, 2010) yoluyla aktarılan yaşlılığa yönelik algı genç kuşaklara medya, eğitim kurumları, aile ve yaşlıların bizatihi kendileri gibi çeşitli faktörler tarafından öğretilmektedir. Ancak olgunun sosyolojik boyutunun öğretimi ortaöğretim kurumlarına ve özelde ise sosyoloji dersine düşmektedir.

“Toplumsal yaşlanma, nüfus kategorileri arasındaki dengenin hem sayıca hem nitelik olarak yaşlı nüfus lehine yoğunlaşmasıdır.” (Şahin, 2018, s. 88). Toplumsal yaşlanma nüfus dinamikleri ile ilgili bir kavramdır. İnsan yaşam süresinin uzaması ile birlikte yaşlıların sosyal ve ekonomik olarak iyi hâllerinin devam etmesi için ülkelerin önemli önlemler alması da gerektirmektedir. “Toplumsal yaşlanma, amaç bozumunun bir yansımasıdır. Daralan aile sistemi, birbirinden uzaklaşan aile üyeleri, tek ebeveynli ailelerin çoğalması, yaşlıların aile dışına itilmesi vb. durumlar amaç bozumunun yansımalarıdır.” (Şahin, 2018, s. 88).

Ülkemizde ve dünya genelinde ortalama yaşam süresinin artması ve doğum oranlarının azalmasına bağlı olarak toplumlarda yaşlıların oranı artmaktadır (Baran, 2012). Türkiye’de genç nüfus oranı yüksek olmakla birlikte, nüfus yaşlanma eğilimi göstermektedir (Kurtkapan, 2019). Türkiye’de yaşlı nüfusun toplum içinde dikkat çekecek bir orana ulaşması görece yeni bir durumdur (Özaydın, 2018), ancak bu durum üzerinde durulması gereken önemli bir olgudur. Ekonomi, sağlık, sosyal hizmetlere yönelik yaşlılık politikaları ve yaşlıların boş zaman aktivitelerinin düzenlenmesi yanında yaşlılığın genç kuşaklara öğretilmesinin önemi her geçen gün artmaktadır.

Ülkemizde artan yaşlı bağımlı nüfus, sosyal hayattan izole edilmeyerek hayatın bizzat içinde rol almalıdır (Kurtkapan, 2019). Bunun gerçekleşebilmesi için de yaşlılığa yönelik bakışın ve klişeler üzerinden algılanan ya da kalıp yargılar ile bakılan yaşlılığın sosyolojik öğretiminin örgün eğitim kurumlarında öğretilmesi gerekmektedir. Bu öğretim sürecinde de öğrencilerin yaşlılığa klişe ya da kalıp yargılarla bakışını kırmak için örneğin tüm yaşlıların rol ve görevlerinden geri çekileceği, yalnızlaşacağı gibi bir bakış açısı yerine bazı yaşlıların yalnızlaşmayacağı, aksine toplumsal rol ve görevlerini aktif olarak yerine getirebileceği vurgulanabilir. Tüm yaşlılar zaman içinde fiziksel zayıflıkları ya da hastalıkları nedeniyle diğer yaş gruplarına göre toplumla daha az ilişki ya da etkileşim içerisinde olmak durumunda değildir. Tam tersine 75 yaşının üzerinde aktif olarak çalışan, kitap okuyan bireylerin olabileceği vurgulanmalı hatta öğretim sürecinde öğrenciler bu gibi aktif yaşlı bireylerle yüz yüze getirilmesi sağlanmalıdır.

Eğitim öğretim süreçlerinin ve ders içeriklerinin bu gibi söylemlerle güçlendirilmesi, gelecekte nüfus olarak yaşlanacağı öngörülen bir ülke için oldukça önemli görünmektedir. Nüfus dinamiklerine bağlı olarak ileride 65 yaş üstü bireylerin aktif olarak iş yaşamı içerisinde yer alacakları öngörülmekte ise, mevcut eğitim sisteminde öğrenim gören öğrencilerin de bu konuda sosyolojik bir bakış açısı ile düşünmeyi öğrenmeye ihtiyaçları var görünmektedir.

Toplumsal Değişme Sürecinde Yaşlılığa Bakış

21. yüzyılda yaşlılığı konuşmak ve ortaöğretimde yaşlılığın öğretimine yönelik bir bakış açısını sunmak için öncelikle geleneksel toplumdan modern topluma geçiş sürecini ele almak gerekmektedir. Çünkü geleneksel toplumda aile üyelerinin rolleri oldukça belirgin olup, hangi aile üyesinin ne zaman hangi rolleri yerine getireceği oldukça net bir durumdayken, 18. yüzyılda Endüstri devrimi ile beraber başlayan hızlı toplumsal değişimler nedeniyle aile üyeleri geleneksel rollerini okul, hastane gibi farklı kurumlara devretmiş görünmektedir. İnsan emeği yerine teknolojinin geçmesi ile birlikte yaşanan toplumsal değişimler ve sonrasında yaşanan ulaşım, haberleşme ve hizmet sektörlerinde yenileşmelerle beraber köylerden kentlere göç başlamış, çekirdek aile yapısı ortaya çıkmıştır (Canatan, 2012). Bu durumun geleneksel toplumdan modern topluma geçiş ile aile ve fonksiyonlarının etkilenmesine bağlı olarak gerçekleştiği belirtilmektedir. Böylece geleneksel geniş ailede ev içi her tür rolü üstlenmiş olan kadının, modern ailede yaptığı işler değişmiştir. Kadın artık özel alan dışında kamusal alanda da temsil edilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda çekirdek ailede kadının kamusal alandaki temsili ile birlikte geleneksel geniş ailenin çocuk bakımı hizmetleri kreşlere ve gündüz bakım evlerine bırakılırken, yaşlı bakımı da çocuk bakımının etkilenmesi gibi etkilenmiştir. Yaşlı bakımının geleneksel olarak kadından beklenen roller çerçevesinde düşünüldüğü gerçeğinden hareketle, bu rollerin kadının yerini alabilecek çeşitli bakımevlerine bırakıldığı bilinmektedir. Batı toplumlarının 20. yüzyılın ortalarında yaşlılara yönelik sosyal hizmetler, yaşlı yoksulluğunun

giderilmesi gibi konularda çözümler üretmeye başladıkları, yaşlıların bakım sorunu karşısında çeşitli çözümler ortaya koydukları bilinmektedir (Larsson, Silverstein ve Thorslund, 2005).

Ortaöğretimde yaşlılığın sosyolojik öğretimine yönelik bir durum tespiti yanında bir bakış açısı da ortaya koymak amacıyla olan bu araştırmada, geleneksel toplumdaki modernleşen evrilen toplumsal yapının, aile bireylerinin rollerinde ortaya çıkardığı değişimlerden hareket etmek güzel bir başlangıç noktası sunmaktadır. Toplumsal olguları analiz etmek ve toplumsal problemlere çözüm üretmek iddiasında olan sosyolojiden, modern toplumlarda yaşlılığa yönelik bir sosyolojik bakış açısı, kapsayıcı bir durum analizi sunması beklenmektedir.

Yaşlanma Teorileri

Yaşlılık sosyolojisi açısından modernleşme süreci ile birlikte toplumsal yapıda meydana gelen değişimler ve bu değişimlerin ekonomi, eğitim, aile gibi kurumlarda ortaya çıkarmış olduğu yeni yapılanmalar yaşlıların modern toplumda statü ve rolleri üzerine yeniden düşünülmesine, bu bağlamda da yaşlanma teorilerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Geleneksel toplumlarda yaşlılar bilgelik ve otorite sahibi figürleri ile temsil edilirken, modernleşme ile birlikte yaşlıların rol ve statülerinin azaldığı, pasif ve bağımlı kişilikler olduğu düşünülmüştür.

Tarih, sosyoloji ve psikoloji yaşlılığı farklı açılardan ele alsa da, olgusal bir gerçeklik olarak modern toplumlarda yaşlıların durumu sosyal bir sorun olarak yer almıştır. Şüphesiz alan yazında pek çok yaşlılık teorisi yer almaktadır. Yaşlılık teorileri arasında; çözümlenme, aktivite, devamlılık ya da süreklilik, toplumsal rol, modernleşme, çatışma, yapısal bağımlılık, yaş tabakalaşması, yorumsuz, sembolik etkileşimci ve yapısal işlevselci gibi pek çok teoriden söz edilmektedir.

Araştırma kapsamında bu başlık altında, ders kitaplarında yaşlılık ve yaşlanma olgusuna yönelik söylemleri yorumlamak bakımından yer verilmesinin faydalı olacağı düşünülen ve genel anlamda alan yazında da kabul görmüş olan yaşamdan geri çekilme (çözümlenme ya da kopma), etkinlik (aktivite) ve süreklilik teorilerine yer verilecektir.

Yaşamdan geri çekilme teorisine göre yaşlılık; fiziksel, psikolojik ve toplumsal açıdan yaşlı bireyin yavaş yavaş yaşamdan geri çekilmesini ifade eder. Fiziksel olarak etkinlikleri yavaşlayan yaşlıların, psikolojik düzeyde çevresi ile olan ilişkileri zayıflamaktadır. Bu süreçte dikkatlerini iç dünyalarına yönlendirmektedirler. Toplumsal düzeyde ise yaşlı bireyler toplumun diğer üyeleri ile etkileşimlerini azaltırlarken, toplum da yaşlılardan elini çekmektedir (Yıldız, 2018).

Aktivite teorisi yaşamdan geri çekilmeye karşı bir duruş sergilemektedir. Bu teoriye göre yaşlılar, yaşlandıklarında orta yaşlarındaki aktivitelerini sürdürmelidirler. Söz gelimi emekli olan birey gönüllü bir takım aktivitelerde bulunarak yaşamdan geri çekilmek, rollerini devretmek gibi durumlar yerine aktif olarak yaşamda yer almalıdır. Bu teori, yaşamda aktif rol alan yaşlı bireylerin nitelikli bir yaşam sürebileceğini düşünmektedir (Victor, 2005). Yaşamını doyumsuz bir biçimde

sürdüren yaşlı birey toplumsal uyum konusunda da en üst başarıyı elde edecek, iyi olma hâlini sürdürecektir. Ayrıca emeklilik, eşin ölümü gibi nedenlerle rol kaybı yaşayan yaşlı birey, kaybettiği rollerin yerine yeni roller ekleyerek uyumlu durumunu koruyabilecektir.

Süreklilik teorisi ise bireyin yaşlanma sürecinde yaşamı boyunca sahip olduğu alışkanlık ve yaşam standartlarını korumak, devam ettirmek istediği üzerine odaklıdır. Yaşlı birey, yetişkinlikteki yaşam standardını fiziksel, psikolojik ve toplumsal boyutları ile sürdürmek istemektedir. Bu durumda yaşlı bireyin uyumu, değişen statüsünü algılama şekline bağlı olarak değişmektedir (Victor, 2005). Kimi yaşlı bireyler bu değişen statüsüne daha kolay adapte olurken, kimi süreçte daha fazla zorlanmaktadır.

Bu teoriye göre birey gençlik ve yetişkinlik döneminde zorlukla başa çıkma seviyesini, yaşamdan doyum alma seviyesini yaşlılık seviyesine taşımaktadır. Yani birey gençken güçlü bir yapıya sahipse yaşlandığında da aynı durumunu korumakta, yaşlılığa biyografik olarak sahip olduğu durumunu taşımaktadır. Bu durumda bireyin sahip olduğu ya da olmadığı özellikleri süreklilik arz etmektedir. Yetişkinliğinde sosyal, içine kapanık, neşeli, saldırgan vb. hangi özelliklere sahip ise bu özellikleri yaşlılığına da taşımaktadır. Bu teori aktivite ve yaşamdan geri çekilme teorisi ile kıyaslandığında empirik açıdan daha fazla destek gören bir teori olarak kabul görmektedir (Durak, 2012).

Yaşlılığın Öğretimine Yönelik Bazı Örnekler

Başarılı bir yaşlanma süreci; toplumsal bütünleşme ve yaşlı bireyin topluma uyumu ile mümkündür. Bu başlıkta toplumsal bütünleşme açısından kuşaklararası iş birliği ve bunun eğitim öğretim sürecine modellenmesi hakkındaki bazı iyi örnekler yer verilmiştir. Ayrıca öğrencinin yaşlılığı aktif katılım ile öğrendikleri ve farklı öğretim kademelerinde gerçekleştirilen birkaç örnek seçilmiştir.

“Okul temelli kuşaklararası modeller” olarak nitelendirilen bu öğretim modelinde, okullardaki eğitim faaliyetlerinde müfredat içinde yer alan bir konunun anlatılması ya da var olan bir problemin çözülmesi aşamalarında gönüllü yaşlılar, öğrencilerle iş birliği içerisinde çalışmaktadırlar. Bu iyi uygulama örneklerinden biri Amerika’da “Deneyim Birliği” isimli eğitim modelidir. Bu modelde yaşlılar ilkokullarda çocuklara ders anlatmakta; çocukların belli bir konuyu tartışmaları ya da problem yaşadıkları herhangi bir konuda birlikte çözüm yolu geliştirmeleri için yaşlılarla bir araya gelmeleri sağlanmaktadır (Parisi vd. 2009). Bu eğitim modeli ile yaşlıların fiziksel ve psikolojik iyi hâlini geliştirmek ve korumak amaçlanmış olsa da, model ile çocukların da yaşlılara karşı sosyal ve psikolojik açıdan olumlu tutum geliştirdikleri ortaya konulmuştur (Frick vd., 2004).

Ellis ve Granville’e göre (1999) yaşlı bireyler ile öğrencilerin okul ortamında bir araya geldiği kuşaklararası modelin yürütülmesi sonucunda her iki kuşak arasındaki etkileşim artmaktadır.

Kuşaklararası model ile yaşlı ve gençler arasındaki algı olumlu yönde değişmekte, iş birliği sağlanmaktadır (Ellis ve Granville, 1999).

Başka bir örnek olan okul temelli kuşaklararası eğitim modeli örneği de İrlanda'da yürütölen (Surlis, 2012) "Yaşayan Sahneler" adlı öğrenme modelidir. İrlanda'da 6 ortaöğretim kurumunda okul müfredatına haftada 2 buçuk saat uygulanmak üzere çocukların ve emekli yaşlıların çeşitli sosyal aktivitelere(müzik, drama, resim gibi) birlikte katılmaları sağlanmıştır. Böylece kuşaklararası görüşler paylaşılarak kuşakların birbirlerinin ihtiyaçlarını öğrenmeleri sağlanmıştır. Ayrıca bu model ile okulların sosyal ağları, öğrenciler ve yaşlılar sayesinde genişlemiş ve bu okullar "toplumsal öğrenme merkezleri" olarak görölmeye başlanmıştır. Böylece uygulama ile iki farklı kuşak arasında; kültür, tarih ve deneyimlerini karşılıklı olarak paylaşma ortamı sağlanmış olmaktadır (Surlis, 2012).

Araştırmanın Amacı

Ölkemiz nüfusu genç bir nüfus dinamiğinden yaşlı bir nüfus dinamiğine doğru değişim geçirmektedir. Bu durum, ölkemizin ekonomi, sağlık, sosyal hizmetler, eğitim gibi pek çok açıdan alınacak kararlarına yön vermektedir. Bu araştırmada, ortaöğretim eğitimi açısından yaşlanma olgusunun toplumsal boyutlarını ele alma potansiyeli nedeniyle sosyoloji dersi üzerine odaklanılmıştır. Ortaöğretim sosyoloji ders kitapları, yaşlılık ve yaşlanma olgusunu ele alış şekli bakımından değerlendirilerek, ilgili kitapların yaşlılığın sosyolojik öğretimine yönelik durumlarının tespit edilmesi amacıyla bu çalışmada;

1. Ortaöğretim sosyoloji ders kitaplarında yaşlı, yaşlılık ve yaşlanma kavramları ne sıklıkla yer almaktadır?
2. Ortaöğretim sosyoloji ders kitaplarında yaşlı, yaşlılık ve yaşlanma olgusu dersin hangi kazanımları kapsamında ele alınmaktadır?
3. Ortaöğretim sosyoloji ders kitaplarında yaşlı, yaşlılık ve yaşlanma olgusu hangi ünitelerde hangi alt başlıklar altında ele alınmaktadır?
4. Ortaöğretim sosyoloji ders kitaplarında yaşlılık ve yaşlanma olgusu hangi görsellerle temsil edilmektedir?
5. Ortaöğretim sosyoloji ders kitaplarının yaşlılık ve yaşlanma olgusu söylemleri ve bu söylemlerin yaşlılık teorileri ile ilişkisi nedir? soruları üzerinden verilerin analizi gerçekteştirilmiştir.

Yöntem

Araştırmada 2019-2020 eğitim-öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından ortaöğretim kurumlarında okutulmakta olan tüm sosyoloji ders kitapları "yaşlılığın sosyolojik öğretimi" bakımından ele alınmaktadır. Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme yoluyla veriler toplanmış ve içerik analiz edilmiştir.

Sosyoloji dersi genel liselerde seçmeli bir ders olarak okutulmaktadır. Bu durum bazı okul türlerinde bu dersin hiç okutulmaması anlamına da gelmektedir ancak Sosyal Bilimler Lisesi okul türünde ders Sosyoloji 1 ve Sosyoloji 2 dersi adı ile daha ayrıntılı olarak verilmektedir. Bu araştırmada Türkiye’deki ortaöğretim kurumlarının büyük çoğunluğu temsil etmesinden dolayı genel liselerde okutulan “Ortaöğretim Sosyoloji Ders Kitapları” araştırmanın evrenini oluşturmaktadır ve evrenin tamamını oluşturan 3 ders kitabı analiz edilmiştir. Araştırma verileri MEB 2009 yılı Ortaöğretim Sosyoloji Dersi Öğretim Programına göre hazırlanan ve 2019-2020 eğitim öğretim yılında MEB tarafından ders kitabı olarak okutulmaları için Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığından onay alan üç kitaptan elde edilmiştir. Bu kitaplar ise yazarı Gülşen Özer olan Devlet Kitabı, yazarı Elif Ekici olan Ada Matbaacılık tarafından basılan kitap ve yazarı Murat Yurtseven olan Tuna Matbaacılık tarafından basılan kitaplardır.

2009 Yılı Sosyoloji Dersi Öğretim Programında Yaşlılık Kavramı

Ortaöğretim sosyoloji ders kitaplarında yaşlılığın hangi kazanımlar ve üniteler bağlamında ele alındığına bakılmadan önce dersin programında yaşlılığa hangi ünite ve kazanımlarda yer verildiği ele alınacaktır. Daha sonra ders kitaplarında yaşlı, yaşlılık ve yaşlanma kavramlarının izi sürülecektir.

Mevcut okutulmakta olan Sosyoloji Dersi Öğretim Programı’nda (MEB, 2009, s. 23), yaşlılık kavramı “Birey ve Toplum” ünitesinde, dersin 8. kazanımı olan “Sosyalleşmenin hayat boyu devam eden bir süreç olduğunu fark eder.” kazanımına yönelik “etkinlik örnekleri” ile “açıklamalar” kısmında yer almaktadır. Etkinlik örneklerinde “Sosyalleşiyoruz” etkinliğinde yaşlılık kavramı aşağıdaki şekliyle yer almaktadır:

Öğrencilere yakın çevrelerinden tanıdıkları çocuk, genç, yetişkin ve yaşlı kimselerin davranış değişikliklerini gözlemleyip, edindikleri tecrübeleri sınıfta diğer arkadaşları ile paylaşmaları istenir. Bu paylaşımlar sonucunda incelenen bireylerin topluma uygun davranışların yani sosyalleşme sürecinin yine toplumun yönlendirmesiyle hayat boyu devam eden bir süreç olduğu öğrencilere yorumlatılır (MEB, 2009, s. 23).

Yine ilgili kazanımın açıklamalar kısmında yaşlılığa yer verilif şekli aşağıdaki gibidir:

1. *Sosyalleşmenin çocukluk, gençlik, yetişkinlik, yaşlılık dönemlerini kapsayan hayat boyu devam eden bir süreç olduğu vurgulanır.*
2. *Sosyalleşme açısından özellikle çocukluk ve gençlik döneminin önemli olduğu vurgulanır.*
3. *Sosyalleşme sürecinde özellikle toplumun insani, ahlaki, millî, manevî ve demokratik değerlerine uygun davranışları bireyin içselleştirmesi durumunda daha sağlıklı olacağı vurgulanır (MEB, 2009, s. 23).*

Dersin programında kazanıma yönelik açıklamalarda sosyalleşme açısından özellikle çocukluk ve gençlik dönemlerinin öneminin vurgulanması, yaşlılık dönemindeki sosyalleşmenin sürecin dışında tutulduğunun göstergesidir. Ayrıca araştırma kapsamında ele alınan ders kitaplarında yaşlılık kavramının, bu ünite ve söz konusu kazanım dışında da ele alındığı tespit edilmiştir.

Bulgular ve Yorum

Ortaöğretim sosyoloji ders kitaplarında yaşlılık ve yaşlanma olgusunun izlerinin sürüldüğü bu araştırmada, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 2019-2020 eğitim öğretim yılında okutulmasına onay verdiği 3 ortaöğretim sosyoloji ders kitabı analiz edilmektedir. Bu kitaplar yazarı Gülşen Özer olan Devlet Kitabı, yazarı Elif Ekici olan Ada Matbaacılık ders kitabı ve yazarı Murat Yurtseven olan Tuna Matbaacılık ders kitabıdır. Kitaplar analiz edilirken öncelikle yaşlı, yaşlılık ve yaşlanma kavramlarının frekans (f) ve yüzde (%) dağılımları belirlenmiş, daha sonra kavramların kitapta yer alma sıklıkları yorumlanmıştır. Ardından yaşlı, yaşlılık ve yaşlanma kavramlarının ortaöğretim sosyoloji ders kitaplarında yer alma durumlarının kazanımlara göre dağılımı frekans (f) ve yüzde (%) olarak belirlenmiş olup, ders kitaplarında yaşlı, yaşlılık ve yaşlanma konularının ünite ve kazanımlarla olan ilişkisi tablolaştırılmış ve yorumlanmıştır.

Tablo 1. “Yaşlı” Kavramının Ortaöğretim Sosyoloji Ders Kitaplarındaki Dağılımı

<i>Ders Kitapları</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
Devlet Kitabı	15	40,6
Ada Matbaacılık	9	24,3
Tuna Matbaacılık	13	35,1

Tablo 1’de görüldüğü gibi Ortaöğretim Sosyoloji Ders kitapları arasında yaşlı kavramının yer alma oranı %40,6 ile en fazla devlet ders kitabındadır. Bu oranı %35,1 oranı ile Tuna Matbaacılık takip etmekte, en az oranı ise Ada Matbaacılık temsil etmektedir. Bu verilere göre Ortaöğretim Sosyoloji Ders kitapları arasında devlet ders kitabının yaşlı kavramına en fazla yer veren ders kitabı olduğu görülmektedir.

Tablo 2. “Yaşlılık” Kavramının Ortaöğretim Sosyoloji Ders Kitaplarındaki Dağılımı

<i>Ders Kitapları</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
Devlet Kitabı	7	43,8
Ada Matbaacılık	5	31,2
Tuna Matbaacılık	4	25

Tablo 2’de görüldüğü gibi Ortaöğretim Sosyoloji Ders kitapları arasında yaşlılık kavramının yer alma oranı %43,8 ile en fazla devlet ders kitabındadır. Bu oranı %31,2 oranı ile Ada Matbaacılık takip etmekte, en az oranı ise Tuna Matbaacılık temsil etmektedir. Yine bu verilere göre Ortaöğretim Sosyoloji Ders kitapları arasında devlet ders kitabının yaşlılık kavramına en fazla yer veren ders kitabı olduğu görülmektedir.

Tablo 3. “Yaşlanma” Kavramının Ortaöğretim Sosyoloji Ders Kitaplarındaki Dağılımı

<i>Ders Kitapları</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
Devlet Kitabı	2	66,7
Ada Matbaacılık	0	0
Tuna Matbaacılık	1	33,3

Tablo 3’te ise Ortaöğretim Sosyoloji Ders kitapları arasında yaşlanma kavramının yer alma oranı %66,7 ile en fazla devlet kitabındadır. Bu oranı %33,3 oranı ile Tuna Matbaacılık takip etmektedir. Ada Matbaacılık Ortaöğretim Sosyoloji Ders Kitabında ise kavrama yer verilmediği tespit edilmiştir. Bu verilere göre ders kitapları arasında yaşlanma olgusuna en fazla yer veren ders kitabı, devlet ders kitabı olmuştur.

Tablo 4. Yaşlı, Yaşlılık ve Yaşlanma Kavramlarının Ortaöğretim Sosyoloji Ders Kitaplarında Yer Alma Durumlarının Kazanım Sayısına Göre Dağılımı

<i>Ders Kitapları</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
Devlet Kitabı	5	35,7
Ada Matbaacılık	4	28,6
Tuna Matbaacılık	5	35,7

Tablo 4’e göre konunun öğretiminin, kazanımlarla temsil edilme oranının %35,7 ile devlet ders kitabı ve Tuna Matbaacılık ders kitabında eşit oranda dağılıma sahip olduğu görülmektedir. Konunun ilişkilendirildiği kazanım oranı en az olan ders kitabı ise %28,6 oranı ile Ada Matbaacılık ders kitabıdır.

Tablo 5. Yaşlı, Yaşlılık ve Yaşlanma Kavramlarının Ortaöğretim Sosyoloji Ders Kitaplarında Yer Alma Durumlarının Ünitelere ve Program Kazanımlarına Dağılımı

<i>Ders Kitapları</i>	<i>Ünite Numarası ve Adı</i>	<i>Kazanımlar Numarası ve Açıklaması</i>
Devlet Kitabı	2. Birey ve Toplum	8.kazanım: “Sosyalleşmenin hayat boyu devam eden bir süreç olduğunu fark eder.”
	2. Birey ve Toplum	10.kazanım: “Toplumsal konum, statü ve rol kavramları arasında ilişki kurar.”
	4. Toplumsal Değişme ve Gelişme	22.kazanım: “Toplumsal değişmeyi etkileyen faktörleri değerlendirir.”
	5. Toplum ve Kültür	34.kazanım: “Kültürün toplumsal bütünleşmeye katkısını değerlendirir.”
	6. Toplumsal Kurumlar	42.kazanım: “Evlilik ve boşanmanın birey ve toplum üzerindeki etkilerini analiz eder.”
Ada Matbaacılık	2. Birey ve Toplum	8. kazanım: “Sosyalleşmenin hayat boyu devam eden bir süreç olduğunu fark eder.”
	2. Birey ve Toplum	10.kazanım: “Toplumsal konum, statü ve rol kavramları arasında ilişki kurar.”
	4. Toplumsal Değişme ve Gelişme	22.kazanım: “Toplumsal değişmeyi etkileyen faktörleri değerlendirir.”
	6. Toplumsal Kurumlar	42.kazanım: “Evlilik ve boşanmanın birey ve toplum üzerindeki etkilerini analiz eder.”
Tuna Matbaacılık	2. Birey ve Toplum	8.kazanım: “Sosyalleşmenin hayat boyu devam eden bir süreç olduğunu fark eder.”
	2. Birey ve Toplum	10.kazanım: “Toplumsal konum, statü ve rol kavramları arasında ilişki kurar.”
	4. Toplumsal Değişme ve	22.kazanım: “Toplumsal değişmeyi etkileyen faktörleri

Gelişme	değerlendirir."
6. Toplumsal Kurumlar	42.kazanım: "Evlilik ve boşanmanın birey ve toplum üzerindeki etkilerini analiz eder.
6. Toplumsal Kurumlar	47.kazanım: "Eğitimin toplumsal yaşamdaki önemini yorumlar."

Tablo 5'te görüldüğü üzere Ortaöğretim Sosyoloji Ders kitaplarının yaşlılık ile ilgili konuları benzer üniteler ve kazanımlar altında ele aldıkları görülmektedir. Bütün ders kitaplarının dersin programında yaşlılığa yer verilmesi önerilen "Birey ve Toplum" ünitesinin 8. kazanımı çerçevesinde konuya yer verdikleri görülmektedir. Ders kitapları arasında devlet ders kitabının diğer ders kitaplarından farklı olarak 5. ünite olan "Toplum ve Kültür" ünitesinde de yaşlılık ve yaşlanma olgusuna yer verdiği görülmektedir. Ders kitapları arasında Tuna Matbaacılığa ait ders kitabının diğer ders kitapları ile benzer şekilde konuya 6. ünite olan "Toplumsal Kurumlar" ünitesi içerisinde yer verdiği ancak diğer ders kitaplarından farklı olarak aile kurumu yanında eğitim kurumu başlığı altında da konuya yer verdiği tespit edilmiştir.

Tablo 6. Ders Kitaplarında Yaşlı, Yaşlılık ve Yaşlanma Kavramlarının Ana Başlık ve Metin Başlıkları

Ders Kitapları	Ana Başlık	Metin Başlığı
Devlet Kitabı	Sosyalleşme Aşamaları	Hayat Boyu Sosyalleşme
	Statü ve Rol	Tezgâhtarın Bir Günü
	Toplumsal Değişme Olgusu ve Toplumsal Değişmeyi Etkileyen Faktörler	Toplumsal Değişme Olgusu
	Kültürün İşlevleri ve Toplumsal Bütünleşmeye Katkısı	Dukha Türkleri
	Aile Türleri	Geniş Aile
Ada Matbaacılık	Bireyin Sosyalleşme Serüveni ve Sosyalleşmenin Toplumsal İlişkiler Açısından Önemi	Yaşlılıkta Sosyal Uyum
	Statü ve Roller	Verilmiş Statü
	Toplumsal Gelişme ve Ögeleri	Sağlıklı Yaşlanma Hakkı
	Aile Türleri	Demografik Olarak Yaşlılık
Tuna Matbaacılık	Hayat Boyu Sosyalleşme ve Sosyalleşmenin Toplumsal İlişkilere Etkileri	Geleneksel Geniş Aile
	Toplumsal Statü, Rol ve Saygınlık	Hayat Boyu Sosyalleşme
	Toplumsal Değişme ve Kültür	Statü ve Rol
	Aile Kurumu	Kültürel Gecikme
	Eğitim Kurumu	Aile Tipleri - Geniş Aile
		Eğitimin Toplumsal Hayattaki Önemi

Tablo 6'da ders kitaplarında yaşlılık ve yaşlanma konularının yer aldığı başlıklara ve metin başlıklarına yer verilmiştir. Kitaplarda "hayat boyu sosyalleşme" ve "geniş aile" başlıkları benzer şekillerde kullanılmış olup, bu durumun da kazanımlarla ilişkili olduğu düşünülmüştür.

1. Gülşen Özer - Devlet Kitapları Ortaöğretim Sosyoloji Ders Kitabı

Devlet ders kitabında yaşlılık konusu ilk olarak "Birey ve Toplum" ünitesinde 8. kazanım çerçevesinde yer almıştır:

Genellikle sosyalleşme denilince akla bireyin çocukluk ve gençlik dönemlerinde geçirdiği eğitim süreci gelmektedir. Ancak sosyolojik gözlemler bize bu tespitin eksik olduğunu gösteriyor. Bir yetişkin ya da bir yaşlı da çeşitli durumlarda bir tür sosyalleşme deneyimi yaşayabilir. Örneğin hayatını huzurevinde sürdürmeye karar veren bir yaşlı daha önce tanımadığı bir sosyal ortama katılarak bu ortamın gereklerini, normlarını ve değerlerini öğrenmek ve ortama uyum sağlamak gibi yeni bir deneyim yaşamak zorunda kalabilir. Dolayısıyla bireyler hayatları boyunca sosyalleşme açısından çeşitli aşamalardan geçerler. (Özer, 2017, s. 32)

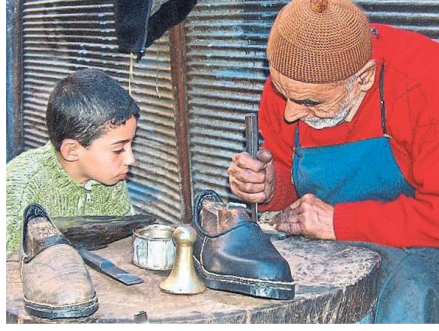
Sosyalleşme ile ilgili olarak ders kitabından alınan bu metinde, sosyalleşmenin hayat boyu devam eden bir süreç olması, yaşlılıkta da devam eden bir süreklilik taşıması özelliği vurgulanmaktadır. Metinde yaşlılığın huzurevinde temsil edilmesi, bir nevi alışık olduğu aile ortamında değil de kamusal bir mekân olarak huzurevinde sosyalleşme örneğinin verilmesi yaşlılık teorilerinden yaşamdan geri çekilme ya da diğer adıyla çözülme teorisi ile ilişkilendirilebilir. Yaşlılar emeklilik süreçleri, çocukların evlenmesi ve evden ayrılmaları gibi nedenlerle rol kayıplarına uğramaktadır. Geleneksel geniş ailenin çözülmesi, çekirdek ailenin tür olarak yaygınlaşması yaşlıların huzurevinde temsil edilmesi söylemi ile bağlantılı görünmektedir.

Ders kitabında genel olarak çocukluk, yetişkinlik ve yaşlılık döneminde sosyalleşme ve yaşanabilecek sosyalleşme problemlerinden söz edilen “Hayat Boyu Sosyalleşme” isimli okuma parçasında yaşlılık olarak nitelendirilen yaşam evresinin genel olarak kabul görebilecek bir yaş sınırlarının olmadığından söz edilmektedir.

Sosyalleşme bağlamında sosyolojik açıdan bakıldığında yaşlanma olgusu, bireylerin toplumu yönlendiren ana ilişkilerinin dışına çıkması olarak tanımlanabilir. Mesela emekli olan biri sosyolojik açıdan yaşlı olarak kabul edilebilir. Çünkü emekli olarak iş gücünden çıktığı için yaşamı, yetişkinlik dönemine kıyasla sosyal ilişkiler açısından daha yoksuldur. Fakat bu tespit modern toplumlar için geçerlidir. Çocukluk dönemi ile ilgili olarak vurgulandığı gibi yaşlılık da modern toplumlarda sosyolojik bir sorun oluşturmaya başlamıştır. Mesleki işlevsellik ve güce dayalı ilişkiler çerçevesinde kurulan modern hayatta zorunlu olarak toplumsal hayatın dışına itilmiş bireylerin nasıl sosyalleşeceği meselesi sosyoloji ile sosyal bilimlerin kesişme noktası olmuştur. (Özer, 2017, s. 33)

Ders kitabından alınan bu parçada emekli olup iş gücünden çıkan bireyin yaşlı olarak nitelendirildiği ifade edilmektedir. Bu sav alan yazında bir etiketlenme olarak kabul görmektedir. Yaşlılığın modern toplumlarda toplumsal bir soruna dönüşmesinin altında yatan faktörlerin neler olduğu bilimsel içeriklerle sunulmalı, yaşlıların zorunlu olarak toplumsal hayatın dışına itildiği söyleminin kuşaklararası iş birliğinin önünü kapatacağı unutulmamalıdır. Ancak aşağıda verilen ders kitabına ait görsel kuşaklar arası birlikteliği temsil etmesi bakımından manidardır (Özer, 2017, s. 33):

Şekil 1. Devlet Ders Kitabı Yaşlılık Görseli 1

İş yaşamı dışında itilmiş emekliler olarak yaşlıların toplumda temsili yalnızca sosyalleşme problemi çerçevesinde ele alınmamalıdır. Kitapta yer verilen soru, yaşlıların sosyalleşme sürecinde yaşadıkları sorunların çözümüne odaklıdır: “Modern toplumlarda yaşlıların yaşadığı sosyal dışlanma sorunu hakkında ne düşünüyorsunuz? Gençler olarak bu sorun karşısında neler yapabilirsiniz?” sorusu yer almaktadır. İlgili sorunun cevaplarının yazılması için boş bırakılan yerin karşısında ise aşağıdaki görsel yer almaktadır (Özer, 2017, s. 34):

Şekil 2. Devlet Ders Kitabı Yaşlılık Görseli 2

Ders kitabında yaşlılığa yer verilen “Birey ve Toplum” ünitesinin 10. kazanımı kapsamında ise “yaşlı” kavramı bir statü olarak ele alınmakta ve bireyin sahip olduğu yaşa karşılık olarak kazanılan statüler arasında yer almaktadır (Özer, 2017, s. 37). Bu kazanımın öğretimine yönelik olarak kitapta yer verilen “Tezgâhtarın Bir Günü” isimli metinde söz edilen statü ve roller kapsamında yaşlılığa bakış ise şu şekilde yer almıştır:

Mağaza kapanıp evine giderken ne tezgâhtarlık ne de sendika üyeliği söz konusudur. Artık toplumun yaş ve cinsiyet sistemi içindeki statüsüne göre hareket edecektir. Eğer genç ise otobüste kendisinden daha yaşlı bir kadına yer verecek ya da yer vermesi gerektiğini düşünecektir. (Özer, 2017, s. 38)

Metinden alınan açıklamalarda genç bir tezgâhtarın otobüste yaşlı bir kadına yer vermesi ya da yer vermesi gerektiğini düşünmesi söylemi yaşlılığa cinsiyetçi bakış kapsamında değerlendirilmiştir. Söylemsel olarak insana; kadın/erkek, çocuk/genç/yaşlı olma duruma göre bakış desteklenmiştir.

Ders kitabında yaşlılık kavramı “Toplumsal Değişme ve Gelişme” ünitesinin 22. kazanımının öğretimi kısmında da yer almakta olup, okuma metninde yer verilmiş şekli ise aşağıdaki gibidir:

Yaşlı insanların geçmişten özlemlerle söz ettiklerini sıkça duyarız. Eski dostlukların, akraba ilişkilerinin, mahalle kültürünün kalmadığından ya da kullanmakta zorluk çektikleri yeni teknik aygıtların icat edilmesinden, mekânların daralmasından, kalabalıklardan şikâyet ederek geçmiş deneyimlerini anlatırlar. Bu durum, kısmen insanların yaşlandıkça güçlenen, geçmişe özlem duyma duygusundan kaynaklansa da sosyolojik bir gerçeği de göz önüne sermektedir. (Özer, 2017, s. 78)

Bu metinde geçmiş yaşama özlem duyma, değişen toplumsal yapıya uyum sağlamakta zorlanma ile söylemsel olarak inşa edilen yaşlılığın, yaşlılık teorilerinden geri çekilme (çözülme) teorisi ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

Yine aynı ünite de toplumsal değişmeye yol açan faktörler arasında yaşlı nüfusun artması olgusuna yer verilmiştir. Bu bağlamda ders kitabında aşağıdaki ifadeler yer almaktadır:

Göçlerin yanı sıra nüfusun kendini yenileyebilme ve genç tutabilme kapasitesi de toplumsal değişmelere neden olabilir. Bugün gelişmiş pek çok Batı Avrupa ülkesi kendini yenileyebilme becerisini kaybetmek üzeredir. Nüfusun hızla yaşlanması; okulların boş kalması, emeklilik yaşının sürekli yükselmesi ve iş gücünün azalması, yabancı ülkelere nitelikli nüfus transfer etme zorunluluğu gibi bazı sorunları beraberinde getirmekte ve bu sorunlara çözüm bulma arayışları da toplumsal değişime neden olmaktadır. (Özer, 2017, s. 82)

Bu durum tespiti ülkemiz nüfusunun, yaşlanıyor olması bağlamında ülkemiz için de geçerlidir. Türkiye nüfusu hızla yaşlanmaktadır, ders kitabında ülkemiz nüfus verilerinin yer alması gerektiği düşünülmektedir.

Ders kitabında yaşlı kavramı kapsamında “Toplum ve Kültür” ünitesinde 34. kazanım çerçevesinde kültürler arası etkileşim ve iletişimin öneminden söz edilmektedir. Bu kapsamda verilen “Dukha Türkleri” isimli haber metninde bahsi geçen Dukha Türkleri’nin karar alırlarken yaşlıların tecrübelerinden yararlandıkları vurgulanmaktadır. Ayrıca parçadaki yaşlı temsili ise şu sözlerle ifade edilmektedir:

-Peki, yaşlılar daha fazla söz hakkına ve güce sahip değil mi?

-Tabii ki yaşlıların sözüne saygı duyarız ve onların fikirleri bizim için çok önemlidir ama yaşlılar hiçbir zaman bizi kendi fikirlerine uymamız konusunda zorlamaz. En fazla, ben bu sene şuradaki obaya göçmeyi düşünüyorum çünkü orada çimler daha iyi, gibi şeyler söylerler ve biz de zaten o kişiye güveniyorsak onu takip ederiz. (Özer, 2017, s. 131)

Metinde geçen Dukha Türkleri karar alırken yaşlı bireylerin sözlerine başvurduklarını, yaşlıların bir fikir danışma organı olduklarını, tecrübelerinden faydalandıklarını vurgulamışlardır. Yaşlılar kuşaklararası iş birliği kapsamında fikirleri önemsenen, tecrübeli insanlar olarak değerlendirilmiştir. Metinde aile temsili oba içinde, geleneksel geniş ve göçebe aile temsilidir ve bu bağlamda yaşlı bireyler otorite timsali olarak inşa edilmiştir. Yine bu söylemle bağlantılı olabilecek diğer bir yaşlı temsiline ise 6. ünite olan “Toplumsal Kurumlar” ünitesinde 42. kazanım kapsamında aile toplumsal kurumu başlığında yer verilmektedir.

Aile türleri başlığı altında sanayileşmenin tamamlanmadığı toplumlarda ailenin henüz çekirdek aileye geçiş sağlamadığı, geniş aile türünden söz edilmektedir.

Geniş ailede yaşlı ve genç, birden fazla kuşak bir aradadır. Bu birliktelik sadece mekânsal değil sosyal ve ekonomik anlamda da tek merkezli birlikteliktir. Tek merkezli oluş karar alma ile ilgilidir. Kararlar ailenin en yaşlı erkek üyesi tarafından alınır ve bütün üyeler bu karara uyarlar. (Özer, 2017, s. 152)

Bu kapsamda geniş ailede yaşlı otoritesine vurgu yapılmış ancak çekirdek aile ile beraber yaşlıların konumu ele alınıp sorgulanmamıştır. Yalnızca ailenin yapısında meydana gelen değişmelerin onun fonksiyon ve rollerini de etkilediği belirtilmiştir. Ayrıca ailenin fonksiyonlarının, aile dışındaki birimlere devredilerek aile üyelerine yeni roller eklendiği vurgulanmış, adı geçen aile fonksiyonlarında yaşlıların bakımı rolünü başka mekanizmalara devreden çekirdek aileden söz edilmemiştir. Bu konu başlığı altında yer verilen “Ailenizde sizinle yaşayan sürekli bakıma muhtaç yaşlılar var mı?” sorusu da oldukça dikkat çekicidir.

2. Elif Ekici - Ada Matbaacılık Ortaöğretim Sosyoloji Ders Kitabı

Ders kitabında yaşlılık konusu ilk olarak “Birey ve Toplum” ünitesinin 8. kazanımı kapsamında ele alınmıştır. Dersin hazırlık aşamasında sorulan soru “Sizce sosyalleşme açısından gelişim dönemlerinden (çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık) hangisi daha önemlidir? Neden?” sorusudur (Ekici, 2017, s. 19). Ders kitabında sosyalleşme ele alınırken sosyalleşmenin “çocukluk, gençlik, yetişkinlik, yaşlılık dönemlerini içeren ve hayat boyunca devam eden bir süreç” (Ekici, 2017, s. 21) olduğu vurgulanmış olup, bunun ders programında yaşlılık konusunun ele alındığı 8. kazanımın öğretimine yönelik bir içerik olduğu tespit edilmiştir.

Ders kitabında yaşlılık aşağıdaki görsellerle temsil edilmektedir (Ekici, 2017, s. 19-20).

Şekil 3. Ada Matbaacılık Ders Kitabı Yaşlılık Görseli 1

Şekil 4. Ada Matbaacılık Ders Kitabı Yaşlılık Görseli 2

Ders kitabında yaşlılıkta sosyalleşme ve uyum süreci aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:

Yaşlılık döneminde insanların uyumları, sosyal ilişkilere girme düzeyleri, aile ve toplumla ilişkileri birbirinden farklılık göstermektedir. Burada özellikle eğitim, meslek, gelir durumu ve çevre gibi faktörlere bağlı olarak sosyal uyum zayıflamaktadır. Yaşlılar için kritik dönemlerden biri de "emeklilik dönemi"dir. Yaşlılar bu dönemde sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel sorunlar yaşamaktadırlar. Uzun süren bir çalışma hayatının noktalanmasından sonra yaşlılar, hem meslek hayatlarından hem de sosyal ve kültürel çevrelerinden uzaklaşma sürecine girmektedirler.

(Ekici, 2017, s. 20)

Metinde meslek çevresi ve sosyo-kültürel çevresinden uzaklaşan emekli yaşlıların rol ve statü kayıplarına bağlı olarak toplumdan çekildikleri dolayısıyla da söylemsel olarak yaşamdan geri çekilme ya da diğer adıyla çözülme teorisi ile ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca metinde yaşlılık sürecinde bireylerin eğitim, meslek, gelir durumu ve çevre gibi faktörlere bağlı olarak uyumda farklılıkların olma durumu vurgulanmaktadır. Bu farklılığın temelinde de büyük oranda yaşlı bireyin yetişkinliğinde nasıl bir eğitim aldığı, gelir durumu ve mesleği gibi değişkenler işin içine girmektedir. Bu ifadeler yaşlılık teorilerinden süreklilik teorisi ile ilişkilendirilmiştir. Yaşlı birey yetişkinken nasıl bir konuma sahip ise yaşlandığında da aynı durumunu korumaktadır, yaşlılığa biyografik olarak sahip olduğu durumunu taşımaktadır.

Ders kitabında “Birey ve Toplum” ünitesi ve 10. kazanım çerçevesinde “Toplumsal Statü, Rol ve Saygınlık” başlığı altında genç, yetişkin gibi yaşlı da bir statü olarak ele alınmıştır. Ayrıca kitapta “Verilmiş Statü” kavramına örnek olarak yaşlı statüsüne yer verildiği görülmektedir.

Ders kitabında “Toplumsal Değişme ve Gelişme” ünitesinin “Toplumsal Gelişme ve Ögeleri” başlığı altında yaşlılık kavramının toplumsal gelişmişlikle ilişkisine değinilmiş olup, söz konusu ilişki “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 25. maddesi kapsamında ele alınmıştır. İnsan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü bağlamında, bireylerin yaşlılık hâllerinde yaşam düzeylerinin korunması, haklarından mahrum bırakılmaması gerektiğinin öneminden söz edilmektedir. Buna göre:

Herkesin, gerek kendisi gerek ailesi için yiyecek, giyim, konut, tıbbi bakım ve gerekli sosyal hizmetler de dâhil olmak üzere, sağlık ve refahını sağlayacak uygun bir yaşam düzeyine ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık veya geçim olanaklarından kendi iradesi dışında yoksun bırakacak başka durumlarda güvenliğe hakkı vardır. (Ekici, 2017, s. 78)

3. Murat Yurtseven - Tuna Matbaacılık Ortaöğretim Sosyoloji Ders Kitabı

Ders kitabında yaşlılık ve yaşlanma olgusu ilk olarak “Birey ve Toplum” ünitesinin 8. kazanımı kapsamında ele alınmış olup, “Hayat Boyu Sosyalleşme ve Sosyalleşmenin Toplumsal İlişkiler Üzerindeki Etkileri” başlığı altında yer almaktadır. “Konuya hazırlanalım” başlığı altında yaşlılık, huzurevinde sosyalleşen yaşlı bireyler örneği ile temsil edilmektedir. Alanya’da 100 kadar yaşlıya hizmet veren huzurevinde “yaşlılar için şehir içi ve şehir dışı seyahatler, onlara hâlen üretken olduklarını hissettirebilmek için kara kalem, yağlı boya, ahşap boyama ve çiçek yetiştirme kursları verilmekte ve müzikli eğlence programları düzenlenmektedir.” (Yurtseven, 2019, s. 37). Bu kapsamda öğrencilere yaşlıların bu gibi etkinliklere katıldıklarında toplumsal ilişkilerinde nelerin değişebileceği sorusu yöneltilmektedir. Öğrencilerin çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılıktaki sosyalleşme süreçlerini değerlendirmeleri istenmektedir.

Kitapta, devlet ders kitabı ile benzer şekilde yaşlılığın aile ortamında değil de kamusal bir mekânda temsil edilmesi yaşlılık teorilerinden yaşamdan geri çekilme ya da diğer adıyla çözülme teorisi ile ilişkilendirilmiştir. Huzurevinin çeşitli etkinliklerle yaşlıları hâlen üretkenmiş gibi hissetmeleri amaçlanmış olup, bu söylemle esasında yaşlıların toplumdan çekilen bireyler oldukları, rol ve statü kayıpları, fiziksel güçte eksilme gibi nedenlerle toplumun dışında kaldıkları ancak aktivitelerini sürdürmeye teşvik edildikleri vurgulanmaktadır. Bu durum ise yaşlanma teorilerinden aktivite teorisi ile bağlantılı görünmektedir. Huzurevindeki yaşlıların yaşamdan geri çekilmeye karşı bir duruş sergilemeleri desteklenmektedir. Yaşlı bireyler gönüllü bir takım aktivitelerde bulunarak yaşamdan geri çekilmek, rollerini devretmek gibi durumlar yerine aktif olarak yaşamda yer almalıdır (Victor, 2005, s. 21).

Kitapta yer verilen yaşlılık tanımı ise şu şekildedir:

Yaşlanma; bedensel, ruhsal, zihinsel ve toplumsal değişimler sürecidir. Yaşlılıkta sosyal etkileşimleri sürdürmek önemlidir. Yaşlılık dönemi toplumsallaşmanın tamamlandığı değil, sürdürüğü bir dönemdir. Bu dönemde bireyler, emekli olmaları nedeniyle geniş sosyal çevreden birden azalan bir sosyal çevre içerisine girer. Bu dönemi yaşayan bireylerin sosyalleşebilecekleri etkinliklere katılımları önemlidir. (Yurtseven, 2019, s. 39)

Yaşlılık tanımında yaşlıların sağlıklı yaşlanabilmeleri için aktivitelerini sürdürmelerine vurgu yapılması, yaşlılık teorilerinden aktivite teorisini desteklemektedir. Yaşlılıkta sosyal etkileşimi sürdürmenin önemli olduğu ise aşığıdaki görselle temsil edilmektedir (Yurtseven, 2019, s. 32, 39):

Şekil 5. Tuna Matbaacılık Ders Kitabı Yaşlılık Görseli 1

Şekil 6. Tuna Matbaacılık Ders Kitabı Yaşlılık Görseli 2

Öğrencilere bu bağlamda “Çevrenizdeki yaşlılık döneminde bulunan bireylerin sosyal yaşama katılmalarını kolaylaştırmak amacıyla neler yapılabileceğine yönelik öneriler geliştiriniz.” sorusu yöneltilmektedir.

Kitapta rol ve statüler başlığı altında yaşlı statüsüne yer verilmemiştir ancak “Sosyal Değerler” başlığı altında değerlerin kuşaktan kuşağa aktarıldığı vurgusu ve yine aynı başlık altında “yaşlılara saygı” değerinden söz edilmiş olması kitabın diğer ders kitaplarından ayrılan bir yönüdür. Bu ifadeler ise aşığıdaki görselle temsil edilmektedir (Yurtseven, 2019, s. 44):

Şekil 7. Tuna Matbaacılık Ders Kitabı Yaşlılık Görseli 3

Ders kitabının 4. ünitesinde “Toplumsal Gelişme ve Kültür” başlığı altında yer alan kültürel gecikme kavramı ile yaşlılık kavramı ilişkilendirilmiştir. Aşağıdaki görsel kitapta “Teknoloji toplumsal değerlerden daha hızlı değişir.” (Yurtseven, 2019, s. 83) açıklaması ile yer almış olup, görselde yaşlılar değerleri, teknoloji ise değişimi simgelemektedir.

Şekil 8. Tuna Matbaacılık Ders Kitabı Yaşlılık Görseli 4

Kitabın diğer ders kitapları ile benzer olarak yaşlılık kavramına yer verdiği bir başlık da “Aile Tipleri” başlığıdır. Bu başlık altında yer alan geniş aile temsiline, ailede en yaşlı bireyin sözünün geçtiği vurgusu ile kitap, diğer ders kitapları ile benzer bir söylem ortaya koymaktadır.

Kitapta diğer ders kitaplarından farklı olarak 6. ünite “eğitim” kurumu çerçevesinde geleneksel toplumlarda yaşlı bireylerin eğitimdeki rolüne değinilmektedir. İlgili konu “Eğitimin Toplumsal Hayattaki Önemi” başlığı altında yer almaktadır. Bu başlık altında geleneksel toplumlarda eğitimin kurumsallaşmış bir yapıya sahip olmadığı, çocukların akranlarında ve ailelerindeki yaşlılardan informal olarak eğitim aldıkları vurgulanmaktadır. Teknolojik ve ekonomik gelişmelerle birlikte toplumun değiştiği, ailenin eğitim işini okullara devrettiği vurgulanmaktadır (Yurtseven, 2019, s. 142), ancak bu durumda yaşlıların rollerinin ne olduğundan ya da yaşlıların rol kaybı yaşayıp yaşamadığından söz edilmemektedir.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada yaşlılığın sosyolojik öğretimi kapsamında ortaöğretim sosyoloji dersi kitaplarının ele alınma nedeni, genelde dünya nüfusunun, özelde ise Türkiye nüfusunun yaşlanıyor olduğu gerçeğidir. Alan yazında 65 yaş üstü oranı % 7 ile % 10 arasında olan ülkeler yaşlı nüfusa sahip ülkeler olarak kabul görmektedir. Nüfus projeksiyonlarına göre ise ülkemiz yaşlı nüfus oranının

2023 yılında %10,2 olacağı öngörülmektedir. Ülkemizde yaşlı nüfus artmaktadır ve bu açıdan yaşlılığın örgün eğitim sistemi içerisinde yer alan bireylere öğretilmesi hem toplumsal bütünleşme hem de toplumun sağlıklı yaşlanması açısından bir gereklilik arz etmektedir.

Ortaöğretim sosyoloji dersinde yaşlılığın öğretimini ele almak amacıyla olan bu çalışmada, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından 2019-2020 eğitim-öğretim yılında okutulmak üzere onay verilen sosyoloji ders kitapları yaşlılık ve yaşlanma olgusu açısından analiz edilmiştir. Söz konusu kitaplarda yaşlılığın öğretimine yönelik bir durum analizini yapılmış, okutulmakta olan tüm ortaöğretim sosyoloji ders kitaplarında kavramsal olarak yaşlılığın ve yaşlanmanın hangi ünitelerde, hangi program kazanımları dâhilinde ele alındığı, kavrama hangi başlıkların altında değinildiği belirlenmiştir.

Yaşlı, yaşlılık ve yaşlanma kavramlarının ders kitaplarında dağılım oranlarına bakılmış, kavramların sırasıyla % 40,6, % 43,8, % 66,7 oranları ile en fazla devlet ders kitabında yer aldığı tespit edilmiştir. Ada Matbaacılık ders kitabı yaşlı kavramına en az yer vermekte olup yaşlanma kavramından ise hiç söz etmemektedir. Ayrıca Ada Matbaacılık ders kitabı yaşlı, yaşlılık ve yaşlanma kavramlarını en az sayıda kazanımla ilişkilendiren ders kitabı olmuştur.

Ders kitaplarında yaşlı, yaşlılık ve yaşlanma kavramlarının yer aldığı başlık ve metin başlıklarının analizinde ise kitapların “hayat boyu sosyalleşme” ve “geniş aile” başlıklarını benzer şekillerde kullandıkları görülmüş olup, bu durumun da kazanımlarla ilişkili olduğu düşünülmüştür.

Ders kitaplarında yaşlılık; Ortaöğretim Sosyoloji Dersi Öğretim Programı’nda (MEB, 2009) belirtildiği gibi “Birey ve Toplum” isimli 2. ünitenin 8. kazanımı olan “Sosyalleşmenin hayat boyu devam eden bir süreç olduğunu fark eder.” kazanımı çerçevesinde yer almaktadır. Ders kitapları arasında devlet ders kitabında diğer kitaplardan farklı olarak “Toplum ve Kültür” isimli 5. ünitesinde yaşlılık kavramına kültürlerarası etkileşim ve iletişimin önemi konusunda yer verilmektedir. Ayrıca yaşlıların tecrübelerinden faydalanmanın ve kuşaklararası iletişimin önemi vurgulanmaktadır. Tuna Matbaacılık ders kitabında ise diğer ders kitaplarından farklı olarak yaşlılığa, “Toplumsal Kurumlar” isimli 6. ünite içerisinde “eğitim” kurumu başlığı altında yer verilmiştir. Ders kitabında, geleneksel toplumlarda çocukların ve gençlerin yaşlılardan öğrendikleri informal eğitim süreci vurgulanmaktadır. Yine aynı kitapta “Sosyal Değerler” başlığı altında değerlerin kuşaktan kuşağa aktarıldığı vurgusu ve yine aynı başlık altında “yaşlılara saygı” değerinden söz edilmiş olması kitabın diğer ders kitaplarından ayrılan bir yönüdür.

Tablo 7. Ders Kitaplarının Yaşlılığa Yönelik Söylemlerinin Yaşlanma Teorilerine Göre Dağılımı

Devlet Ders Kitabı	Geri Çekilme(Çözülme)	
Ada Matbaacılık	Geri Çekilme(Çözülme)	Süreklilik
Tuna Matbaacılık	Geri Çekilme(Çözülme)	Aktivite

Devlet ders kitabında; geçmiş yaşama özlem, değişen toplumsal yapıya uyumda zorlanma, emeklilik ve iş yaşamı dışına itilme şeklinde temsil edilen yaşlılık yaşamdan geri çekilme (çözülme) teorisi ile ilişkilendirilmiştir. Ada Matbaacılık ders kitabında ise meslek ve sosyo-kültürel çevreden uzaklaşma, emeklilik, rol kaybı ve toplumdaki çekilme ile ilişkilendirilen yaşlılık yaşamdan geri çekilme (çözülme) teorisi ile bağlantılı bulunmuştur. Ancak yaşlı bireyler arasında topluma uyumda farklılıkların yaşanmasının nedeni, bireylerin yaşlılıktan önce sahip oldukları biyografik özelliklere bağlanması açısından ders kitabındaki yaşlılık temsili süreklilik teorisi ile de ilişkilendirilmiştir. Tuna Matbaacılık ders kitabının ise yaşlılığı kamusal bir alan olan huzurevinde temsil etmesi yaşamdan geri çekilme (çözülme) teorisi ile bağlantılıdır ancak yaşlıların aktivitelerini sürdürmeye teşvik edilmeleri ve yaşlılığın sosyalleşmenin sürdürüldüğü bir dönem olarak ifade edilmesi aktivite teorisi ile de bağlantılı bulunmuştur.

Devlet ders kitabı, modern toplumlarda yaşlılığı toplumsal bir problem olarak değerlendirmektedir. Geleneksel geniş ve göçebe ailelerde yaşlı temsili otorite figürü olarak verilirken, modernleşme ile yaşlıların konumu geriye itilme, geçmişe özlem ile ilişkilendirilmektedir. Kitapta tezgâhtarın otobüste yaşlı bir kadına yer vermesi söylemi ise yaşlılığa cinsiyetçi bakış kapsamında ele alınmaktadır.

Tuna Matbaacılık ders kitabında "Toplumsal Gelişme ve Kültür" ana başlığı ve "Kültürel Gecikme" alt başlığı altında yer verilen görselde, teknolojinin toplumsal değerlerden daha hızlı değiştiği vurgulanmıştır. Bu görselde yaşlıların değerleri, teknolojinin ise değişimi temsil ettiği sonucuna varılmıştır.

Nüfusu hızla yaşlanmakta olan ülkemizde, toplumsal bir olgu olarak yaşlanma ve yaşlılığın sosyoloji ders kitaplarında toplumsal bütünleşme, kuşaklar arası iş birliği gibi temalar üzerinden öğretildiği görülmektedir. Ancak ders kitaplarında yaşlılığın genel olarak bireyin gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde sahip oldukları kişisel özelliklerine, eğitim durumlarına göre belirlendiğine bir ders kitabı hariç diğerlerinde vurgu yapılmamaktadır. Her yaşlanma deneyiminin aynı olmadığı, dolayısıyla farklı yaşlılar olabileceğinin altı çizilmelidir. Bunun için de örgün eğitimin alt kademelerinden başlamak üzere ortaöğretim kurumlarında zihinsel olarak aktif olan, iş yaşamından çekilmemiş, üretken yaşlılarla iş birliği yapılarak, derslere onların da girmesi, böylece kuşaklararası iş birliğinin teorik boyuttan pratik boyuta taşınması sağlanmalıdır.

Ortaöğretim sosyoloji dersinde modernleşme ile yaşanan değişimler doğrultusunda aile kurumunun geniş aileden çekirdek aileye değişim geçirdiği, geniş ailede yaşlıların otoritesinin ön planda olduğu vurgulanmaktadır ancak çekirdek aileye geçişle yaşlıların durumunda meydana gelen değişime yönelik bir açıklama yer almamaktadır. Ders kitaplarında modern toplumlarda yaşlılık toplumsal bir sorun olarak nitelendirilmekte, ancak bu toplumsal sorunun çözümüne yönelik bir

bakış açısı getirilmemektedir. Toplumsal bir olgu olarak yaşlılık ve yaşlanmanın sosyolojik bir bakış açısı ile düşünülmesine, dersin ise bu bakış açısı üzerinden yaşlılık temasına göre düzenlenen içeriklerle sunulmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Kaynaklar

- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2020). Yaşlı Nüfusun Demografik Değişimi. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/45354/yasli-nufus-demografik-degisimi-2020.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Altın, Z. (2020). Covid-19 pandemisinde yaşlılar. *Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi*, 30(ek sayı), 49-52.
- Baran, A. G. (2012). Aile ve yaşlanma. A. Kasapoğlu, & N. Karkiner (Ed.). *Aile sosyolojisi içinde* (s. 134-165). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Yayınları.
- Canatan, A. (2012). Yaşlı bakım üçgeni: Yabancı bakıcı sektörü. *Kuşaklararası Dayanışma ve Aktif Yaşlanma Sempozyumu*, 169-173, Ankara.
- Çelik, G. (2019). *Ortaokul öğrencilerinin yaşlılık algıları: Serdivan ilçesi örneği*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Danış, M. Z. (2005). *Yaşama derinden bir kucak*. Ankara: Türk Geriatri Vakfı Yayınları.
- Durak, M. (2012). Yaşlılık döneminde psikososyal ve bilişsel gelişim. H. Bacanlı, & Ş. Terzi (Ed.) *Yetişkinlik ve yaşlılık gelişimi ve psikolojisi içinde* (s. 273-310). İstanbul: Açılım Kitap.
- Ekici, E. (2017). *Ortaöğretim sosyoloji ders kitabı*. Ankara: Ada Matbaacılık.
- Ellis, S. W., & Granville, G. (1999). Intergenerational solidarity: Bridging the gap through mentoring programmes. *Mentoring & Tutoring: Partnership in Learning*, 7(3), 181-194.
- Emiroğlu, V. (1995). *Yaşlılık ve yaşlının sosyal uyumu*. Ankara: Şahıs.
- Frick, K. D., Carlson, M. C., Glass, T. A., McGill, S., Rebok, G. W., Simpson, C., & Fried, L. P. (2004). Modeled cost-effectiveness of the experience corps baltimore based on a pilot randomized trial. *Journal of Urban Health: Bulletin of the New York Academy of Medicine*, 81(1), 106-117.
- Güleç, M., & Tekbaş, F. Ö. (1997). Sağlık perspektifinden yaşlılık (The health of elderly). *Türkiye Klinikleri*, 17, 369-378.
- Hoşgör, Ş., & Tansel, A. (2010). *2050'ye doğru nüfus bilim ve yönetim: eğitim, işgücü, sağlık ve sosyal güvenlik sistemlerine yansımalar*. İstanbul: TÜSİAD ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu.
- Kalınkara, V. (2016). *Temel gerontoloji yaşlılık bilimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kurtkapan, H. (2019). Türkiye'de demografik dönüşümün sosyal yansımaları ve yaşlılık. *Sosyal Güvence Dergisi*, 7(15), 27-46.

- Larsson, K., Silverstein, M., & Thorslund, M. (2005). Delivering care to older people at home. M. L. Johnson (Ed.). *The Cambridge handbook of age and ageing* içinde (s. 630-637). Cambridge: Cambridge University Press.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2009). *Sosyoloji Dersi Öğretim Programı*. Ankara: MEB.
- Özaydın, M. M. (2018). Yaşlı ve ekonomi. A. Canatan, & E. Özmete (Ed.). *Temel gerontoloji* içinde (s. 14-24). Ankara: Hedef CS Basım Yayın.
- Özbolat, A. (2016). Beşikten mezara: yaşlılığın sosyolojisi ve din-Adana örneği. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 16(2), 53-76.
- Özer, G. (2017). *Ortaöğretim sosyoloji ders kitabı*. Ankara: MEB Devlet Kitapları.
- Parisi, J. M., Rebok, G. W., Carlson, M. C., Fried, L. P., Seeman, T. E., Tan, E. J., & Piferi, R. L. (2009). Can the wisdom of aging be activated and make a difference societally? *Educational Gerontology*, 35(10), 867-879.
- Sağlık Bakanlığı. (2017). Türkiye Aktif ve Sağlıklı Yaşlanma Zirvesi. <http://yasam.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/259/2018/09/e-kutuphane.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Surlis, M. (2012). A window of wonder: an insight into intergenerational learning in the Irish second-level education system. *Adult Learner: The Irish Journal of Adult and Community Education*, 27-43. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ991815.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Şahin, M. (2018). Toplumsal yaşlanma ve yaşlıların sosyal sorunları. A. R. Abay, & F. Güngör (Ed.), *Yaşlılarla sosyal hizmetler* içinde (s. 86-99). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Tufan, İ. (2002). *Antik Çağ'dan günümüze yaşlılık*. İstanbul: Aykırı.
- Tuncel, G., & Uzun, H. (2019). Türkiye'de yaşlılara yönelik sosyal politikalar üzerine bir inceleme. *Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(2), 309-334.
- Victor, R. C. (2005). *The social context of ageing*. London: Routledge.
- Yıldırım, F. (2015). Çocukların dünyasına yaşlıları dâhil etmek: "Okul temelli kuşaklararası dayanışma modelleri". *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 19(1), 275-296.
- Yıldız, R. (2018). Yaşlılık üzerine teorik yaklaşımlar. A. R. Abay, & F. Güngör (Ed.), *Yaşlılarla sosyal hizmetler* içinde (s. 16-36). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Yurtseven, M. (2019). *Ortaöğretim sosyoloji ders kitabı*. Ankara: Tuna Matbaacılık.
- Zijderfeld, A. C. (2010). *Klişelerin diktatörlüğü*. (K. Canatan, Çev.). İstanbul: Açılım Kitap.

Extended Summary

As a matter of population dynamics, Türkiye is face to face with an aging population. This circumstance steers our country's decisions to be made in many aspects as economy, social services,

and education. In this research, in particular, sociology lesson is focused on, due to its potential of approaching social extent of elderliness and aging fact with regard to secondary education. In this research aiming to deal with how elderliness is taught, research data have been obtained from all schoolbooks (three books) prepared as per the National Ministry of Education (MNE) the academic year 2009 Secondary School Sociology Lesson Instruction Schedule and approved by the MNE Board of Education to be used as course books by the MNE in the 2019-2020 academic year. The mentioned books are, "State book" (approved by the State to be taught in schools) the author of which is Gülşen Özer, the book written by Elif Ekici and published by Ada Printing House, and the book the author of which is Murat Yurtseven and published by Tuna Printing House. When the books are analyzed, initially, the frequency (f) and percentage (%) distribution have been determined, then frequencies of the concepts taking place in the books have been construed. Parts about the teaching of subjects related to elderliness in the course books have been considered in the context of their discursive relation to senescence theories.

Distribution ratios of elderly, elderliness, and aging concepts in the course books have been examined, and it has been determined that the concepts are found in respective ratios as 40%, 43.8%, 66.7%, with the highest ratio in the State coursebook. The book by Ada Printing House gives the least coverage to the elderly concept and does not mention the aging concept at all. Moreover, Ada Printing House coursebook has been the one that relates elderliness and aging concepts with the least number of acquisitions.

In the analysis of headings and subheadings where elderly, elderliness, and aging concepts have taken place, it has been observed that the books used "lifelong socialization" and "extended family" headings in a similar way, and this situation has been considered to be related to acquisitions.

In the currently in force Sociology Lesson Instruction Schedule (2009, p. 23), the elderliness concept takes place under the "Individual and Society" unit, in the "Explanations" part with "activity examples" related to the lesson's 8th acquisition, which is "notices that socialization is a lifelong process." Within the context of this acquisition, socialization processes and the importance of socialization are emphasized. It has been determined while elderliness and aging fact have been handled in the scope of one single acquisition within the sociology lesson instruction schedule, when activities, how subjects covered and visual materials in the course books are altogether referred to and considered, it is seen that they have also been handled in the currently used coursebooks within the scope of 10th acquisition: "establishes a relation between social position, status and role concepts", 22nd acquisition: "Evaluates factors affecting social change", 34th acquisition: "Evaluates contribution of culture to social integration", 42nd acquisition: "Analyzes effects of marriage and divorce on

individuals and society” and 47th acquisition: “Interprets importance of education in social life” in addition to the 8th acquisition.

Among the course books, different from the other books, the aging concept has been distinctly handled in the State book under the 5th Unit named “Society and Culture”, in the topic of the importance of cross-cultural interaction and communication. Additionally, the significance of benefiting from the experiences of elderly people and intergenerational communication is emphasized. Different from the other coursebooks, elderliness has been handled in the Tuna printhouse coursebook in the “education” institution heading under the 6th Unit named “Social Institutions.” The informal education process by which children and juveniles learn from the elderly people is emphasized in the coursebook. Again in the same book, stress on how values are transferred from generation to generation under the heading “Social Values” and mention of “respect to elderly people” value again under the same heading, are aspects distinguishing the book from the other coursebooks.

According to discursive analyses about senility and aging phenomenon, aging that exists in the state coursebook are represented as nostalgia, having difficulty in adaptation to changing social structure, retirement and exclusion from business life and associated with withdrawing from life. In the Ada Printing House coursebook, that elderliness associated with recession from occupation and socio-cultural entourage, retirement, loss of role, and retreating from the society is found to be linked to disengagement (dissociation) from life theory. On the other hand, with regard to liaising the reason of experiencing inequalities in adaptation to society among elderly individuals, to biographical properties that individuals possessed before aging, elderliness typified in the Ada Printing House coursebook has been associated with continuity theory. Tuna Printing House coursebook, characterizing elderliness by a rest home, which is a public place, is associated with disengagement (disassociation) theory, but as elderly people are encouraged to sustain their activities and elderliness being expressed as a period in which socialization is maintained, it is also found to be related to activity theory.

In our country with a rapidly aging population, it is observed that aging and elderliness, as a social fact, are instructed in sociology course books via themes as social integration, cross-generational cooperation. Nevertheless, it is not emphasized in coursebooks other than Ada Printing House coursebook that elderliness is generally shaped according to an individual’s education level and personal properties at juvenile and adulthood stages. It must be underlined that not all aging experiences are the same, so that there may exist elderly people different from each other. Therefore, collaboration with mentally active, productive elderly people sustaining active business life must be

established and provide that they take part in lecturing; thus cross-generational cooperation is escalated from theoretical to practical dimension.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Bu araştırmaya birinci yazar % 90, ikinci yazar % 10 oranında katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Bu araştırmada herhangi bir kurum, kuruluş ya da kişiden destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı

Araştırmacıların araştırma ile ilgili diğer kişi ve kurumlarla herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması yoktur.

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırma, doküman incelemesi yapılarak yürütüldüğünden etik kurul kararı gerektirmemektedir.